

ترانه‌های عامیانه ایران

از نظر «مایه» و «مقام»^۱

موسیقی ملی ایران بر پایه مقاماتی استوار است که اهمیت و قدمت تاریخی بسیار دارند. آوازه‌ها و دستگاههای موسیقی کلاسیک ایران، و ترانه‌های عامیانه و محلی، هر دو بر اساس واحداً این مقامات بنیاد یافته‌اند که یکی از پراچ‌ترین میراث‌های تمدن و فرهنگ ایرانی را تشکیل می‌دهد.

عده‌ای، بخطا، بر آنند که این دو جزء موسیقی ملی ایران (موسیقی کلاسیک و عامیانه) اصولاً اصل و نسبی جداگانه دارند و حتی ریشه ایرانی برخی از اصیل‌ترین دستگاههای موسیقی ما را قابل تردید دانسته‌اند؛ بدیهی است که هیچ نوع مدرک و دلیل مستندی این ادعای بی‌پایه را تایید نمیکند و تا آنجائی که تحقیق و تجسس در ریشه مقامات موسیقی ایرانی عملی و امکان پذیر بوده، اصالت این مقامات باثبات رسیده است. ولی باید دید چنین ادعای واهی از کجا سرچشمه میگیرد و اگر در این میان سوء تفاهمی موجود است علت و موجب آن چیست. توجه بسدین مطلب از لحاظ دریافتن موسیقی ملی ایران همیشه بسزا دارد انسانی و مطالعات فرهنگی

وجه تمایز و اختلاف موسیقی کلاسیک و عامیانه ایران بهیچوجه اساسی نیست بلکه مربوط بسبک (Style) و شکل (Forme) و روح و حالت کلی (Esprit) آنهاست.

آوازه‌ها و دستگاههای موسیقی ما، نوع کلاسیک موسیقی ملی ایران است. این نوع را بی اغراق «آریستوکراتیک» (اشرافی) شمرده‌اند... آوازه‌های مزبور قواعد و مقررات و قراردادهای کم و بیش مدونی دارند و سنن و سوابق پایداری، در طی قرنهای متوالی، حافظ اصالت آنها بوده است. جنبه علمی (Savant) آن، مهمترین خصوصیت و بنا بر این وجه اختلاف آن با موسیقی

۱ - «مایه» و «مقام» را در این مقاله بمفهوم معادل اصطلاحات «T'nn» و «Mode» بکار برده‌ایم.

عامیانه میباشد.

از طرف دیگر، ترانه‌های عامیانه و محلی وروستانی - که «فولکلور» موسیقی ما را تشکیل میدهد - زائیده محیط و روحیات و شرایط دیگر است، قراردادها و مقررات آن در اثر کوشش «هشیاران» ای بوجود نیامده و تأثیراتی که در ایجاد و تحول آن مؤثر بوده است، از این لحاظ با موسیقی کلاسیک کمتر قابل قیاس است.

اختلافی که این دو نوع موسیقی با هم دارند اختلافیست که هر نوع «فولکلوریک» با نوع «کلاسیک» دارد ولی اساس آن دو، یعنی «اشل» های صوتی و مقامات آن، واحد و همانند هستند. ترانه‌های عامیانه و محلی، این اساس واحد را بصورت و به «سبک» دیگری بکار می‌بندد، بسط و توسعه آن بر روی اصل توسعه و تضاد «تم» ها قرار دارد، قالب و «شکل» آن، حدود و ساختمانی دیگر دارد و در نتیجه «روح و حالت» آن نیز بالطبع با آوازه‌ها و دستگاه‌های کلاسیک تفاوت می‌یابد. ولی خصوصیات اساسی مقامات موسیقی یعنی فواصل، «فرود» ها و درجات با اصطلاح «مودال» در هر دو نوع مزبور، مشترک و واحد است.

موسیقی علمی و کلاسیک، در بسیاری از کشورهای دیگر اندک اندک از مقامات موسیقی ملی و عامیانه دوری جسته و حتی گاهی بطرزی تصنعی با آنها بکلی قطع رابطه نموده است. ولی مقامات موسیقی ایرانی هنوز از پس قرن‌ها اصالت طبیعی خود را حفظ کرده است. اصل برخی از گوشه‌ها و نغمه‌های فرعی موسیقی کلاسیک ایران احتمالاً با آهنگهای محلی و عامیانه میرسد و این خود پیوستگی اساسی و جدائی ناپذیر انواع مختلف موسیقی ملی ایران را مدلل می‌سازد.

با توجه به مطالبی که گفته شد، تقسیم‌بندی ترانه‌های عامیانه ایران از نظر مایه و مقام شامل تقسیم‌بندی معمولی دستگاه‌ها و مقامات موسیقی کلاسیک ایرانی میگردد.

بیشتر ترانه‌های عامیانه و محلی ایران از مقام شور مایه میگیرند و با از مقامات و گوشه‌های دیگری که از نظر «اشل» به شور ارتباط پیدا میکند. با اینحال مقامات و دستگاه‌های دیگر موسیقی ایرانی هم در آهنگ‌های محلی و عامیانه خودنمایی میکنند و فی‌المثل در آهنگهای محلی کردستان بمقام

ماهور بسیار بر میخوریم ، مقام همایون اساس اغلب آهنگهای محلی شوشتر و دزفول است و نغمه دشتی در میان ترانه‌های محلی گیلان و طوالش رواج بسیار دارد.

ترانه زیر که از آهنگهای عامیانه صفحات شمال است در مایه اصفهان آغاز میشود ولی میزان دوم جمله آخر آن با حالت مخصوصی به شور فرود میآید که بر نك و حالت کلی آن لحن دیگری میبخشد و از این لحاظ بسیار جالب توجه میباشد .

M: J = 50

Do tā yā-ri ge-ref-tan dar ja-vā-ni- ye-kiractiyeki
 jun jun ma-zan-da-rā-ni be qor-bā-ne sa-re
 rac-ti be-ram man ke del-ra ni-ba re jun jun
 mā-zan-da-rā-ni

نمونه ذیل در مایه دشتی است و از آهنگهای معمول سواحل دریای خزر میباشد . تقسیمات وزنی آزاد و بی قید آن بی شباهت با آواز نیست .

M: J = 66

Sa-re ku-hi be-com gan-dom be-bi-nam ley-lâ bâ-nu
 gan-dom be-bi-na m me bal tixorÿe kor
 tar-sam be-mi-ras ley-lâ bâ-nu tar-sam be-mi rom

ترانه‌ای که ذیلاً بنظر میرسد از آهنگهای مشهور کردی و در مقام ماهور است . این ترانه از نظر ساختمان نمونه بسیار خوبی است از ترانه‌های نوع اول که در ضمن مقاله «ترانه‌های عامیانه ایران از نظر ساختمان موسیقی»

در شماره اول مجله موسیقی مورد بحث قرار گرفت .

♩ = 50

Du ba dub rā du ba du āg-ri la ja-sam bar bu .
 ki-çe bi-ro ma-çetka-ma-ri cu-re ĵen a-ri ru-be xāl
 em-sāl çu-ni la gar pār .

«دودر گل» (گله دختران) نام ترانه زیر است که از آهنگهای لطیف چهارمجال و بختیاری میباشد و در حقیقت یک جمله موسیقی در مایه همایون بیش نیست .

Andante

A—zi—ze me—ne de—lom mo to
 ne—dā—rom be rom

پوشاک آهنگی استخدام فرسنگی

اداره کل هنرهای زیبای کشور برای تعلیم سرود و موسیقی در آموزشگاههای شهرستانها، بچند نفر هنر آموز سرود و موسیقی نیازمند است .
 داوطلبان میتوانند هر روز بااستثنای ایام تعطیل از ساعت ۱۱ صبح بدایره آموزش سرود و موسیقی اداره کل هنرهای زیبای کشور واقع در خیابان کمال الملک روبروی چاپخانه مجلس مراجعه نمایند .